

BYGNINGSVERNSENERET VOSS/HARDANGER PROSJEKTOMTALE

Hovedkonsept

Bygningsvernssenteret opererer ut fra følgende hovedkonsept: bygningsvern handler om å sette fredede og verneverdige bygninger i sentrum. Slike bygninger er en viktig del av kulturarven. Forfaller eller rives de, mister kulturlandskapet sitt særpreg og den kulturelle identitet til lokalsamfunnet svekkes. Senterets oppgave består i å arbeide for istandsetting og vedlikehold av disse bygningene slik at de blir tilgjengelig for alle og kan fungere som identitetsmarkører. Deri ligger bygningsvernssenterets allmenne formål. Skal dette realiseres, trengs kompetanse. Kompetanse er mangelvare. Derfor vil en av senterets hovedaktiviteter være konsentrert om kulturbasert kompetanseheving. Formidlingsdimensjonen er her særst viktig.

Bakgrunn

Hovedkonseptet er drøftet med stifterne av Vestnorsk kulturakademi, med Fylkeskonservatoren i Hordaland, med to av direktørene for museene i Hordaland, med byggmesterlauget Voss/Hardanger og region Vest og med Næringshagen på Voss. Drøftingene med lauget har så langt resultert i et fagopplegg for restaurering som avsluttes nå i vår. Det dreier seg om et spesialfag innen videreutdanning av fagarbeidere som vil kunne sertifiseres av Byggenæringens landsforening i NHO/nasjonale utdanningsmyndigheter og som kan gi studiepoeng ved Universitetet i Bergen.

I disse drøftingene er nødvendigheten av et samlet grep om de utfordringer som er knyttet til eldre bygninger i området blitt understreket. Spesielt er blitt vektlagt størrelsen på den bygningsmasse som går under navn av fredede og verneverdige bygg i SEFRAK-registreringen, viktigheten av en revitalisering av tradisjonens handlingsbårne kunnskap og den markante diskrepans mellom

behovene for vern og den faktiske restaureringskompetanse. I drøftingene er det gitt gode grunner for at det planlagte bygningsvernssenter bør starte sitt virke på Voss og i Hardanger med Hordaland som ramme. Det er også klarert at senteret bør plasseres på Tvildemoen på Voss hvor Vestnorsk kulturakademi holder til. I første omgang vil et verkstedbygg der være egnet tilholdssted.

Profil

Hvorfor et bygningsvernssenter med base i Voss/Hardanger som etter hvert vil omfatte Vestlandet samlet? Det skyldes den vestnorske byggeskikk som er forskjellig fra den i andre landsdeler (sml. grindbyggingen, taktekkingen og laftingen med spesielle teknikker knyttet til koblingen laft/grindbygg). Det skyldes også det markante behov for å få noe gjort før det er for sent (sml. pålagte oppgaver fra Riksantikvaren). I tillegg er det alt opprettet bygningsvernssentre rundt om i landet. Vestlandet er egentlig sent ute, men har fordel av å kunne lære av det som er gjort andre steder, eksempelvis når det gjelder handlingsbåren kunnskap. Bygningsvernssenteret på Tvildemoen vil likevel skille seg fra de fleste andre sentre ved ikke å være plassert sammen med museer, selv om det er lagt opp til et nært samarbeid med museene i området. Det er dertil anlagt på koordinering med næringslivet (sml. Næringshagen på Voss som ramme) og spesielt med byggenæringen. Deri ligger at det vil initiere oppdragsvirksomhet, noe som på sikt vil bidra til finansieringen av senteret. Nevnes bør til slutt senterets allmennyttige funksjon: mobiliseringen av og tiltak, især overfor dem som bor i området. Her går det om kulturarven, om kulturlandskapet og om bygninger som identitetsmarkører for tilhørighet.

Første hovedaktivitet: KOMPETANSEHEVING

Det satses på tre fagopplegg og på kurs av ulike slag innen feltet etter – og videreutdanning.

1) I den kompetansestruktur som kjennetegner dagens fagarbeidere er kjennskapet til tradisjonens handlingsbårne kunnskap så godt som fraværende. De som forvalter denne arven tilhører den eldre garde av fagarbeidere. Noen få av disse er ennå aktive. Gitt dagens situasjon er det avgjørende å prioritere videreutdanning av fagarbeidere. Et oppsett for dette innen det eksisterende utdanningssystem er skissert for en rekke fagfelter i «Det gode håndverk», en

rapport fra Byggenæringens landsforening og VOX. Rapporten er egnet som grunnlag for senterets satsing når det gjelder fagarbeidere. Et prøveprosjekt er alt gjennomført (sml. spesialfaget i restaurering). Det vil bli fulgt opp av egne kurs med to til tre dagers varighet knyttet til material- og verktøykunnskap og til koordinering av de ulike faggrupper som er involvert i restaureringsarbeid.

2) Det trengs likevel et breiere kompetansehevingsopplegg. Opplegget vil være spesielt tilrettelagt for de som er engasjert i vern av eldre bygninger (enten ut fra profesjon eller som eiere) og for de som arbeider i kultursektoren rundt om i kommunene og i fylkeskommunen. Det vil imidlertid ha en design som passer godt for de som rett og slett er allment interessert i kulturarven og kulturlandskapet med sine bygninger. Tradisjonshåndverkerne hvorav mange er knyttet til museene, kan med fordel trekkes inn både som deltakere og som instruktører. Selve opplegget vil være en bearbeidet versjon av videreutdanningsfag som alt tilbys på Vestnorsk kulturakademi i samarbeid med Universitetet i Bergen. Kursene her vil være viet grindbygging og lafting, men også bygningsvernhistorien her i landet og bygningsvern i praksis vil bli dekket.

3) For et bygningsvernsentersom har blikket rettet framover blir yrkesfagene i videregående skole viktige. Det er kjent at mange elever faller fra. Det er i tillegg kjent at interessen for gamle teknikker og byggemåter er tilstede hos dem som velger byggefag i vid betydning. Dette er rett og slett noe spennende som av elevene kan relateres til de lokalsamfunn som de vokser opp i. Den læreplanfunderte undervisningen er likevel lagt opp med fokus på «kunnskap om» og ikke på «kunnskap i» (termene stammer fra Jon Godal). Sistnevnte forutsetter praksislæring, altså praksis og læring over tid. Det er det lite rom for i læreplanene, men nok til at noe kan gjøres. Her vil bygningsvernsenteret initiere opplegg for faglærerne som inkorporerer elevene. Hvorledes? Gjennom en hospiteringsordning på verkstedet til senteret som kan etableres uten at det går ut over ordinær skolegang. En slik hospitering vil kunne få betydning for yrkesorienteringen til framtidige fagarbeidere.

En kompetanseheving som her skissert har et bestemt kunnskapsgrunnlag. I bunn ligger den handlingsbårne kunnskap slik den ble praktisert av

bygg håndverkere i tidligere tider. Spørsmålet er hvorfor dette og hint ble gjort og hvordan, altså med hvilket material, ved hjelp av hvilke verktøy og i pakt med hvilke kulturelle føringer og mønstre. Resultatet er kjent gjennom bestemte bygninger som er stedlig plassert (sml. kulturlandskapet) og bærere av kultur. Heri ligger en påminnelse. Det dreier seg om kulturminner som det gjelder å bevare og verne. Da er istandsetting og vedlikehold nødvendig.

Skal dette skje på autentisk vis, må denne handlingsbårne kunnskap bli rekonstruert og transformert til kompetanse i kompetansehevende opplegg. Samarbeid med tradisjonsbærere er da påkrevd som med fordel også kan fungere som instruktører i oppleggene. Samtidig må det knyttes an til kunnskapselementer som forvaltes av ulike fag og fagmiljøer:

- De kulturhistoriske fagene med vekt på det regionalhistoriske og det bygningshistoriske i samarbeid med Universitetet i Bergen (AHKR) og det regionalprogram som drives der
- Museumsfagene med vekt på kulturminnevern i vid forstand, her i samarbeid med museumssektoren generelt og museene i Hordaland spesielt
- De restaureringsfaglige miljøer knyttet til Høgskolen i Sør – Trøndelag og de to bachelorprogrammer som der er satt på dagsordenen og til håndverksenteret på Dovre. De lærekrefter som trengs til kursene i tilknytning til spesialfaget for fagarbeidere kan hentes herfra.

Det er også å vektlegge at de fleste i prosjektgruppa har sine nettverk både nasjonalt og internasjonalt som kan aktiviseres i denne sammenheng. Miljøet ved Gøteborguniversitetet rundt Peter Sjømar er ofte nevnt som en sentral samarbeidspart.

Andre hovedaktivitet: OPPDRAGSRETTET VIRKSOMHET

Tre aktører er relevante, nemlig eierne, byggenæringen i vid forstand og senteret selv. Derved kan oppdragsvirksomheten innrammes.

1) Eierne er enten private eller offentlige. For private eiere er ofte restaureringsinteressen levende nok, men iverksettingen er et vågalt anliggende. Ikke bare er den forbundet med store kostnader som det kan være vanskelig å få økonomisk støtte for. De private begir seg i tillegg ut på et

uoversiktlig marked. Da de ikke selv nøyaktig vet hva som skal gjøres, må de overlate seg markedsfunderte kalkulasjoner som det hefter usikkerhet ved. Det offentlige støtteapparat trår til, men ansvaret hviler likevel på eierne. Her kan bygningsvernsenteret komme inn som en samarbeidspart som veileder og gir råd, også under selve restaureringsarbeidet. For senteret er det viktig å sikre at det som skal gjøres faktisk blir gjort.

2) Det offentlige eierskap er nøye regulert, med Riksantikvaren som det sentrale faglige organ på nasjonalt plan. Også fylkeskommunene og kommunene er imidlertid eiere og den faglige ekspertise hos førstnevnte fungerer som rettleider for kommunene som selv opererer ut fra Plan - og bygningsloven. Planleggingskompetansen er altså på plass. Det problematiske ligger i markedsaktørens kompetanse i forhold til utføringen av restaureringsarbeid. Ofte er restaureringsarbeider blitt avbrutt eller dette og hint må gjøres om igjen. Her kan senteret opptre som en rådgivende instans ved å skaffe oversikt over hva byggenæringen i området besitter av kompetanseressurser. I dette ligger også oppgaven med å få presisert de krav som rent byggfaglig skal stilles til sertifisert kompetanse, en kompetanse som må bero på attestert kurs – og fagopplæring, på praksis og på utførte oppdrag som lar seg dokumentere og kontrollere med hensyn til kvalitet. Å få fastlagt kriterier for sertifisert kompetanse vil samtidig være nyttig for senteret selv (sml. det alt skisserte opplegget for kompetanseheving).

3) Hvorledes må senteret byggfaglig være organisert for å fungere som samarbeidspart og rådgivende instans for kompetanse? Det må knytte til seg fagfolk og instruktører både fra byggenæringen og fra museene i Hordaland som er vel bevandret i restaureringsfeltet. De må forstå seg på og se sammenhengen mellom material, verktøy og oppdragsutføring. I tillegg må de kunne foreta tilstandsbeskrivelser og gi overslag over timebruk og kostnader. Da må senteret selv ha verkstedform og fungere som basis for eksperimentering med tradisjonens teknikker. Til det trengs verktøy fra like perioder, verktøysamlinger altså, hvor hvert verktøy må bli registret og beskrevet når det gjelder anvendelsesområde. Likeså trengs et mindre materiallager, samt en oversikt over hvor spesialmaterial kan hentes. Det må dertil innbefatte et utvalg dokumentasjoner fra eksemplarisk utførte oppdrag. Skal bygningsvernsenteret selv ta oppdrag? Som sådant vil ikke senteret være

oppdragsbasert, men det kan initiere oppdrag sammen med private eiere eller i samråd med enkeltkommuner.

For å få dette til er det nødvendig å utvikle kontaktflater med de bygningsvernansvarlige organer på nasjonalt, regionalt og lokalt plan: Riksantikvaren og Miljødepartementet, Fylkeskonservatoren og kommunale myndigheter. Det alt etablerte samarbeid med byggmesterlauget må styrkes og dermed kontakten med Byggenæringens landsforening. Fagmiljøer som det på Bryggen i Bergen, Hardanger fartøyvernsenter og Oselvarverkstaden må trekkes inn og en erfarings – og kunnskapsutveksling med de eksisterende bygningsvernssentre bør settes på dagsordenen både når det gjelder bruk av fagfolk/instruktører og oppdragsvirksomhet. Avgjørende er likevel å få til et organisert samarbeid med museene i Hordaland. Disse forvalter en stor og verneverdig bygningsmasse og har førstehåndskjennskap når det gjelder å ta vare på gamle bygninger. En rekke tradisjonshåndverkere samt fem bygningsvernkonsulenter er knyttet til disse museene.

Tredje hovedaktivitet: MOBILISERINGS- OG TILTAKSAKTIVITETEN

1) En sentral oppgave består i å synliggjøre bygningsvernssenteret i pakt med dets overordnede målsettinger og gi det et ansikt utad. Nettet må systematisk tas i bruk både gjennom stadig oppdaterte nettsider som orienterer om hva som foregår og gjøres og gjennom facebook som er egnet til å presentere en agenda og stille den til diskusjon. Det gjelder å engasjere folk og finne ut hva de mener om bygningsvern, kulturlandskapet og kulturarven. Dette innebærer ikke å neglisjere andre medier som fjernsyn, radio og aviser. De må brukes aktivt innen en samlet formidlingsstrategi. Jevnlige reportasjer i lokalavisene fanger oppmerksomheten til leserne og kan pirre interessen for å få vite mer om det senteret driver med.

2) I hovedsak formidles da informasjon. Et videre skritt ligger i oppsøkende virksomhet hvor senteret stiller opp på møter i organisasjoner og lag (historielag som sogelag) på lokalt plan eller lar seg involvere i prosjekter og tiltak i de enkelte kommuner som vedrører kulturfeltet og bygningsvernet generelt. Spesielt er lagene viktige. Her er historien enda levende og folk fra senteret kan få høre om eller direkte møte tradisjonsbærere innen bygg og

håndverk. Gjennom tradisjonsbærere kan de bli bedre kjent med teknikker og verktøy som tidligere var i bruk og nyttiggjøre seg dette ved restaureringsarbeid. I tillegg kan på slike møteplasser bli diskutert hvilke bygg som møtedeltakerne selv mener forfaller og som det er på tide å gjøre noe med, bygg som betyr noe for dem. Skal senteret selv initiere og organisere oppdrag, er det særlig slike bygg som kommer i fokus. Restaureringen av dem er egnet til å mobilisere og engasjere. Nå går det om noe som angår meg og mine og oss, om fellesskapet altså.

3) Det nettopp nevnte er mer å regne som et eksempel på senterets utadrettede mobiliserings – og tiltaksvirksomhet. Senteret må imidlertid også som senter ha en mobiliserende effekt. Viktig er da hvorledes verkstedbygget er innredet rent teknisk – praktisk og på utstyrssiden (verktøysamlinger, materiallager og dokumentasjon av oppdrag, gjerne i montasjeform). Avgjørende er likevel at de besøkende får mulighet til selv å gjøre noe kroppslig og med verktøy i hånd – under veiledning av kyndige instruktører. Det som gjøres, gjøres ved hjelp av verktøy med et bestemt material og det har et formål. En primær læreform blir innøvd.

Skjer det noe med de besøkende ved en slik aktivitet? Uavhengig av om de bor i området eller andre steder trer de inn i en verden som for lengst er forsvunnet, men som likevel er nærværende gjennom deres egne kroppslige bevegelser: slik gjorde de det den gang, slik ble det den gang vegger, tak og bygninger ut av som enda står der som manifestasjoner av arv i landskapet. Da stiftes mening hvor meningen kan tydeliggjøres ved at instruktørene forteller og forklarer. På dette vis kan bygningsvernsenteret framtre som et vitensenter for bygningsvern.

Har en slik mobilisering med tilhørende tiltak noe for seg? I en verden som stadig blir mer globalisert og hvor globaliseringen preger tenkemåter og oppfatninger skjerpes sansen for det nære og kjente og betydningen av det lokale aksentueres som det sted hvor man hører hjemme. Tilhørighet, involvering og fellesskap blir vesentlig. Bygningsvernsenteret plasserer seg innen en slik ramme ved nettopp å ha fokus på kulturarven, på kulturlandskapet og på bygninger som identitetsmarkører. Deri ligger dets

allmennyttige formål. Da må senter være åpent og inkluderende. Stikkordet er delaktighet for alle og enhver, uansett alder og bakgrunn.

Perpektiver

Som nevnt innledningsvis vil bygningsvernprosjektet ta utgangspunkt i to av problemområdene i KUP – programmet, nemlig kompetanse og samarbeid. De blir på mange vis koblet innen de tre hovedaktiviteter som særpreger senteret: kompetanseheving, oppdragsrettet virksomhet og mobiliserings – og tiltaksaktiviteten. Gjennom hovedaktivitetene vil imidlertid også formidlingsområdet bli aktivisert. Formidling er sentralt i det pedagogiske opplegg som praktiseres ved kompetansehevingen hvor utfordringen ligger i å få til samspillet mellom teoretisk opplæring og praksis i verkstedet slik at de utfyller hverandre, likeså ved mobiliseringsaktiviteten (sml. informasjonsarbeidet). To ulike formidlingsmetodikker er følgelig i spill som vil bli nærmere fulgt opp og presisert.

Det er også viktig å vektlegge det sektorovergripende ved bygningsvernprosjektet som både kommer til uttrykk i sammensettingen av prosjektgruppa og i bredden av samarbeidspartnere. Det samarbeid som er skissert med byggmesterlauget og byggenæringen i forbindelse med oppdragsvirksomheten er likevel spesielt. Her legges det opp til en kulturbasert næringsutvikling som er konsentrert om restaurering og rehabilitering og som på sikt kan sikre inntjening og økt verdiskaping for bedriftene. Dette spor vil bli fulgt opp av senteret gjennom egen søknad til RUP – programmet.

Som sagt er bygningsvernsenteret i starten rettet inn mot Voss og Hardanger, med Hordaland som ramme. I løpet av etableringsperioden vil det gradvis bli utvidet til å omfatte Vestlandet. Dette betyr på ingen måte at Vestlandet ikke fra starten av står i sentrum. Det er og vil forbli et overordnet anliggende for senteret å profilere det særegne ved det den vestlandske byggeskikk i forhold til byggeskikken i andre landsdeler og da innen en nasjonal kontekst. Det gjelder imidlertid å ile langsomt. Først må en senterbase bli bygd opp og aktivitetene med tilhørende tiltak bli utprøvd. Deretter kommer det an på erfaringsutveksling og organisert samordning med andre instanser og institusjoner innen bygningsvernområdet på Vestlandet. Gitt dette kan senteret

ved avslutningen av etableringsperioden legitimt framstå som et bygningsvernssenter for hele Vestlandet.

Er et bygningsvernssenter som her skissert bærekraftig på sikt? Det er å understreke at oppdragsvirksomheten vil gi en betydelig inntjening. Søknader om supplerende midler vil etter hvert bli sendt til RUP – programmet og til Kulturdepartementet innen rammen av kulturløftsatsingen. Referansen vil være det som der sies om kulturminnevernet og om det lokale kulturløftet (sml. igjen mobiliseringsaktiviteten og vektleggingen av allmenntjenesten). Det planlegges også en satsing på bygningsvernssentre fra myndighetenes side. Her vil prosjektet følge nøye med og finne sin besøkestid

Organisering

Som anført er en egen prosjektgruppe ansvarlig for planlegging og opprettelse av bygningsvernssenteret. Prosjektgruppa er etablert av Vestnorsk kulturakademi som har vært den drivende kraft i utviklingen av konseptet for bygningsvernssenteret. I gruppa er blitt diskutert hvorledes organiseringen av senteret bør være etter at det er opprettet og kommet i gang med arbeidet. Det er enighet i gruppa om at prosjektgruppa må bli rekonstituert og da som et fagråd som har status som en avdeling i Vestnorsk kulturakademi og som opererer med et eget budsjett. Det er naturlig at ett av styremedlemmene på Akademiet blir leder av faggruppa. Dette vil gi forutsigbare forhold på det administrative plan, sikre økonomistyringen og regulere bruken av kontorer, seminarrom og utstyr. Verkstedbygget vil også bli stilt til disposisjon for senteret. Det blir ansett som viktig at fagrådet arbeider videre med å finne en organisasjonsform som tar høyde for senterets oppgaver og funksjon.

Faser

1) Startfasen (6 måneder): konsolidering og forpliktende avtaler med samarbeidspartnerne – igangsetting av informasjonsopplegget og den oppsøkende virksomhet – utarbeiding av læreplaner - tilrettelegging for aktiviteter i verkstedet

2) Iverksettelsesfasen (12 måneder): kompetansehevingsoppleggene utprøves – oppdragsrettet virksomhet mot mindre bygg i området i samarbeid med laugsbedrifter – **erfaringsutveksling med instanser og institusjoner innen**

bygningvern på Vestlandet - planleggingsmøter med private eiere/enkeltkommuner om større prosjekter

3) Gjennomføringsfasen (12 måneder): samlet gjennomkjøring av de tre kompetansehevingsopplegg med tilhørende kurs – oppdragsvirksomheter organiseres rundt større prosjekter i Hordaland – organisert og avtalt samarbeid med instanser og institusjoner innen bygningvern på Vestlandet – åpningen av bygningvernssenteret som vitensenter

4) Avslutningsfasen (6 måneder): aktivitetene fra gjennomføringsfasen fortsetter i rutinisert form – intern og ekstern evaluering av etableringsperioden – drøftinger om organisasjonsform og samarbeidsmodeller for et bygningvernssenter som skal omfatte Vestlandet samlet.

Atle Ove Martinussen

(styreleder Vestnorsk kulturakademi)

Knut Venneslan

(fagansvarlig for prosjektgruppa)